

ОТЧЕТ НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРИ БАН ЗА 2021 Г.

1. ПРОБЛЕМАТИКА НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

1.1. Преглед на изпълнението на целите (стратегически и оперативни) на звеното, оценка и анализ на постигнатите резултати и на перспективите на звеното в съответствие с неговата мисия и приоритети, съобразени с утвърдените научни тематика.

Стратегическите и оперативни цели на Института за исторически изследвания са формулирани в публикуваната на сайта на звеното Стратегия за развитие до 2028 г. и са конкретизирани в плана за нейното изпълнение за 2021 г. Независимо от продължаващите трудности, произтичащи от ограничителните мерки за справяне с пандемията от COVID-19, учените от Института направиха съществен принос за проучване и научен анализ на общи и специфични теми от българската, европейската и световната история, на въпроси от областта на документалистиката, архивистиката, палеографията, изворознанието и др. Изпълнявайки и другите аспекти от своята мисия и приоритети, учените от института активно участваха в популяризирането на научните изследвания в средствата за масова информация, в научни и други форуми и чрез изложби. Обучението на докторанти и преподавателската дейност във висши и средни учебни заведения допълва облика на разнообразната дейност на членовете на Института. Важно направление в работата на учените от звеното и през 2021 г. бе и подпомагането на дейността на различни институции в страната. В организационно отношение Институтът се състои от следните секции: „Средновековна история“, „Българите, Османската империя и Европа“, „Нова българска история“, „История на България след Втората световна война“, „История на българския национален въпрос“, „История на света и международните отношения в ново и най-ново време“, „Помощни исторически науки и информатика“ и „Съвременна история и геополитика“.

През 2021 г. съществено нарастна броят на монографиите в сравнение с 2020 и с предходни години, което е свидетелство за увеличаващите се академични постижения на учените от звеното и за техния принос за българската историческа наука. То е резултат и от програмите на Института и на Българска академия на науките за подпомагане издаването на монографични трудове. Публикуваните монографии са общо 24 от които 13 са самостоятелни. Общият брой научни публикации, излезли от печат, е 157. От тях научните публикации в издания, индексирани в WoS, Scopus и ERIH+ са 22. В следващите години възходящата тенденция по този показател трябва да продължи. Приетите за печат трудове са над 60. През 2021 г. научният състав на Института е участвал в общо 31 национални и международни проекта, включително в такива, по които водещи институции са български и чуждестранни висши учебни заведения и други научни организации.

Важни показатели за работата на учените са придобиването на научна степен и израстването в академичната йерархия. През 2021 г. доц. Д. Вачков беше избран за професор. Гл. ас. Г. Георгиев и гл. ас. Сл. Славов бяха избрани за доценти, а д-р И. Найденов и д-р И. Якимова – за главни асистенти. Бяха назначени и трима асистенти.

Институтът получи много високи оценки от Националната агенция за оценяване и акредитация за обучението по три докторски програми: „История на България“, „Нова и най-нова обща история“ и „Документалистика, архивистика, палеографика, включително историография и изворознание“. За всички от тях бяха дадени акредитации за обучение за следващите шест години.

Краткото представяне на разнообразните направления в работата на учените от института показва, че успешно се изпълнява основната мисия на звеното за провеждане на фундаментални научни изследвания. Това, както и стремежът за публикуване във водещи издания и от авторитетни национални и международни издателства, а също разширяващото се участие в национални и международни проекти поддържа статута на Института на един от главните центрове за исторически изследвания в България. От особена важност за следващите години е затвърждаването и разширяването на посочените положителни тенденции.

1.2. Изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030 (извършени дейности и постигнати резултати по конкретните приоритети).

Характерът на публикуваните през 2021 г. изследвания потвърждава основния профил на Института за исторически изследвания – на средище за провеждане на фундаментални и целенасочени фундаментални изследвания в областта на хуманитарните науки. В това отношение Институтът поддържа традиционния си статут на водещо научно звено в България, което изпълнява програмната задача на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в направление българско културно-историческо наследство и българска национална идентичност. Придържайки се към строгите научни стандарти, учените от Института изпълняват тази задача, анализирайки проблемите от българската история в контекста на европейското и световно културно-историческо развитие. С реализирането на тази главна задача Институтът дава своя пряк и косвен принос за повишаване на качеството на живот в страната и посредством поддържане и повишаване на образователното ниво на българското общество като цяло. Публикуваните общо 24 монографии и публикациите в световноизвестни бази данни, както и издаването на едно от малкото в България научни списания от областта на хуманитарните науки, индексирани в двете водещи бази данни – Web of Science и Scopus доказват, че Институтът успешно изпълнява и задачата за повишаване на нивото на научните изследвания в страната.

И през 2021 г. учените от звеното взеха участие в разработването на приложни научни изследвания в насока „национална идентичност и развитие“. Особено показателни за приносите както на фундаменталните, така и на приложните изследвания са разнообразните научни полета – в сферите на политическата история, на стопанското развитие, на различни социални дейности, от областта на образованието и културата, за българите зад граница и пр. Пригаждайки се към работа в условията на ограничения от различен характер, учените от звеното продължиха да изготвят експертни становища и да подпомагат дейността на Министерството на образованието и науката, на други държавни и общински органи, на обществени и научни организации, с което традиционно се вписват в изпълнението на целите на Стратегията в това отношение.

За осъществяване на задачата за интензифициране на връзките на науката с образованието, бизнеса, държавните органи и обществото като цяло учените от Института продължиха преподавателската си дейност във висши и средни училища в страната и в чужбина. Лекционните курсове са както в областта на историята, така и с

интердисциплинарен характер. Важен елемент в осъществяването на тази цел от Стратегията е и обучението по четири докторски програми в професионално направление 2.2 История и археология от област на висше образование Хуманитарни науки: „Средновековна обща история“, „Нова и най-нова обща история“, „История на България“ и „Документалистика, архивистика, палеография (включително историография и изворознание)“.

Въпреки ограниченията за комуникация и дейност поради разпространението на Covid-19, и през 2021 г. Институтът поддържаше сътрудничеството с обществени, общински и национални институции в различни български градове. Наред с изпълнението на посочената конкретна задача в Стратегията – за подпомагане на дейността на тези институции - учените от звеното косвено се включиха и в осъществяване на стратегическата идея за балансиране на научния капацитет по отделни региони. Поддържайки традициите, членовете на Института активно участваха в инициативи в София, Велико Търново, Панагюрище, Кюстендил, Тутракан, Добрич, Благоевград, Силистра, Русе, Ловеч, Варна, Плевен и Димитровград.

И през 2021 г. важна задача за Института беше привличането на работа на млади учени. Успешното реализиране на три конкурса за асистент и израстването на двама учени в длъжността „главен асистент“ допринасят за изпълнение на целта на Стратегията за привличане и задържане на младите таланти в България. Подобно значение има и привличането на трима млади учени за изпълнението на Националната програма „Млади учени и постдокторанти“, модул „Млади учени“ и продължилото и през 2021 г. участие на един от учените от звеното в същата програма.

Своя принос за осъществяване на целите на стратегическия документ Институтът за исторически изследвания дава и чрез поддържането, включително чрез редакционно участие на учени от звеното, на шест периодични издания (Bulgarian Historical Review, Исторически преглед, Известия на института за исторически изследвания, Помощни исторически дисциплини, BYZANTINOBULGARICA, Series Publications of the Bulgarian-Hungarian History Commission), както и участието в редактирането на други периодични издания. Списание Bulgarian Historical Review се индексира с SJR в категория Q4 от Scopus и в категория Q3 по показател JCI от определената в Стратегията като най-авторитетна база данни Web of Science. Тези дейности успешно се вписват в амбицията за повишаване нивото на българската наука, за развитие на съвместна научна дейност с български и чуждестранни научни институции и за разширяване на международната разпознаваемост на българската наука.

Институтът участва активно и в изпълнението на приоритетната цел в Стратегията за развитие на международното сътрудничество. Въпреки продължаващите и през 2021 г. комуникационни трудности, членовете на научния състав поддържаха традиционното партньорство и развиха ново с научни центрове и отделни учени от чужбина. Това сътрудничество се осъществи в рамките на изпълнение на няколко проекта по двустранни споразумения на БАН с чуждестранни научни институции, чрез проекти по Фонд „Научни изследвания“, посредством проекти на национални и общински ведомства и по други международни проекти. И през 2021 г. учените от Института организираха или участваха в конференции, лекции, изложби и други инициативи, проведени от научни организации в Австрия, Холандия, Гърция, Словакия, Румъния, Полша, Унгария, Великобритания, Русия, Китай, Украйна, Грузия, Египет, Турция, Казахстан. Своята ефективност в това отношение доказа онлайн комуникацията.

По отношение на научния състав в Института за исторически изследвания се поддържа баланс на половете и се правят целенасочени усилия за привличането на работа на млади специалисти.

1.3. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности.

Изпълнявайки Стратегията за развитие на ИИСтИ до 2028 г., учените от звеното продължиха да проучват „белите полета“ в българския, европейски и световен исторически процес. Фундаменталните и приложни изследвания се подчиняват на строги научни критерии, което допринася за поддържането на безпристрастен профил на историческата наука в България и за формирането на широк и обективен мироглед на различните групи от българското общество.

Традиционно важно направление от дейността на Института е участието в научни и културно-просветни мероприятия, свързани с отбелязването на паметни събития от българската, европейската и световната история. В това отношение през 2021 г. бяха издадени публикации, анализиращи българското участие в продължителната Първа световна война и такива, които са посветени на 200-годишнината от рождението на Георги Раковски.

И през 2021 г. Институтът за исторически изследвания беше изпълнител на различни програми на Министерството на образованието и науката. Активното участие в Националната програма „Млади учени и постдокторанти“, модул „Млади учени“ съдействат за осъществяването на водещата задача и на министерството, и на други институции за осигуряване на благоприятни перспективи за съхраняване и разширяване на научния капацитет на страната. През годината приключи изпълнението на друга програма на същото министерство – „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“.

Извършваните в звеното фундаментални изследвания и дейности с приложен характер от областта на българската и световна история пряко подпомагат работата на преподавателите в средните и висши учебни заведения в България. Наред с това, през 2021 г. голяма част от учените от Института участваха в написването на учебници и учебни помагала за средните училища и продължиха да преподават в средни и висши учебни заведения. Същото значение има обучението на докторанти. Ползи за обществени групи с разнообразен профил имат също изнасянето на публични лекции, публикациите в периодичния печат, интервютата за печатни и електронни издания и участията в телевизионни и радио-предавания по различни теми от българското и световно историческо развитие. В това направление през годината все по-активно се ползаха възможностите за онлайн комуникация за достигане до по-широк кръг потребители.

През последните години Институтът за исторически изследвания се утвърди като важен център за популяризиране на постиженията на българската наука в Европа и по света, което има и по-широк положителен за България имиджов ефект. Все по-широката употреба на формата за онлайн комуникация съществено допринесе за това. Посоченият положителен ефект се осъществи благодарение на участието на учените от звеното в разнообразни проекти с научни центрове в чужбина и посредством индивидуални изяви. През 2021 г. съвместни изяви се осъществиха с научни центрове във Великобритания, Австрия, Холандия, Гърция, Словакия, Румъния, Полша, Унгария, Русия, Китай, Украйна, Грузия,

Египет, Турция, Казахстан. Посочените дейности уплътняват възможностите за ефективно провеждане на българската външна политика.

Въпреки че продължиха затрудненията, произтичащи от ограничителните мерки в страната, и през 2021 г. учените от звеното пряко и косвено подпомагаха дейността на общински органи и обществени и други организации. Така те успешно се вписаха в амбициите за повишаване на ефективността на работата на тези институции и за повишаване на качеството на живот като цяло в различните региони на страната. Анализирайки разностранните дейности на учените от ИИСТИ, става ясно, че те имат положителен ефект за работата както на системата на българското средно и висше образование, така и на органи и организации от сферата на културата, външната политика и регионалното развитие.

1.4. Взаимоотношения с други институции.

Поради профила на извършваните в ИИСТИ изследвания и в изпълнение на стратегическите задачи за развитие на звеното, и през 2021 г. основни партньори на Института бяха национални, регионални и общински институции и обществени организации, които са ангажирани с дейности по проучване, опазване и популяризиране на българското културно-историческо наследство. В изпълнение на планираните дейности, с които са спечелени конкурсите за научни проекти, учените от ИИСТИ проведоха научни форуми и участваха в организирането от сродни институции на подобни и на дейности с научно-популярен характер.

Следвайки традициите, през годината най-много дейности се изпълняваха в единоредствие с Министерството на образованието и науката. Завърши изпълнението на Националната научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“. Други седем проекта бяха финансирани от същото министерство, включително четири по Фонд „Научни изследвания“. Учени от звеното водиха курсове за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти.

Продължи съвместната работа с Министерство на отбраната, което финансира провеждането на три проекта, проучващи значими проблеми от българската история.

Учени от ИИСТИ участваха в експертни комисии на Националната агенция за оценяване и акредитация по оценка на бакалавърски и магистърски програми на висши училища.

Отделни учени от института участваха и през 2021 г. в дейности на български висши училища: СУ „Св. Кл. Охридски“, Университет за национално и световно стопанство; Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“; Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“; Нов български университет, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“. Продължи сътрудничеството с други институти на БАН от хуманитарното и общественото направление, както и с Държавна агенция „Архиви“. Затвърждавайки традициите и развивайки нови направления, през 2021 г. учените от звеното осъществиха дейности, инициирани от общините, регионалните музеи, обществени организации и др. в София, Велико Търново, Панагюрище, Кюстендил, Тутракан, Добрич, Благоевград, Силистра, Русе, Ловеч, Варна, Плевен, Банско и Димитровград. Традиционни партньори на института са Македонският научен институт, Тракийският научен институт и Унгарският културен институт в София.

Анализът на съвместната дейност с разнородни институции показва, че ИИСТИ има важна роля за тяхното развитие. Затвърждавайки се като експерти и организатори, които подпомагат работата на научни, образователни, обществени, общински и други организации, учените от звеното допринасят за развитието на държавата и обществото.

1.5. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата.

1.5.1. Практически дейности, свързани с работата на национални, правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. (относими към получаваната субсидия).

Традиционно учените от Института участват в комисии, съвети, работни групи и други експертни структури на правителствени, държавни и общински институции. Вече седем години проф. д.и.н. В. Стоянов е член на експертната комисия за наблюдение, оценка и анализ на научноизследователската дейност, осъществявана от висшите училища и научните организации, към МОН. Проф. д.и.н. Ил. Илиев, проф. д.и.н. Ив. Билярски и доц. д.и.н. Т. Готовска-Хенце са дългогодишни членове на експертни комисии към Фонд „Научни изследвания“, а доц. Бл. Нягулов – на комисията за подбор на преподаватели сред българските общности в чужбина към МОН. Проф. Д. Вачков участва в работата на съвместната българо-македонска комисия по образователни и исторически въпроси и е председател от българска страна на Българо-украинското историческо дружество. От 2011 г. той участва и в Националната комисия по провеждане на държавните зрелостни изпити при МОН. Доц. д.и.н. П. Стоянович беше съветник на кмета на гр. Банско по културно-исторически въпроси. Доц. Р. Чукова и доц. Н. Филипова участваха в експертни комисии към Националната агенция за оценяване и акредитация по оценяване на бакалавърски и магистърски програми на УниБИТ и на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

През 2021 г. учени от звеното участваха в експертни и образователни органи в системата на БАН. Проф. Й. Гешева продължава да бъде член на Академичния съвет към Центъра за обучение при БАН, а проф. д.и.н. П. Пейковска - на Съвета за чуждестранна българистика към БАН.

Учени от Института продължиха членството си в експертни органи на други външни за БАН институции, включително национални и международни организации: Хумболтовия съюз в България и фондация „Pro Oriente“ – Виена (проф. В. Стянов), Българо-унгарската историческа комисия (проф. В. Стоянов като съпредседател и проф. П. Пейковска като научен секретар), издателския съвет към Българска народна банка и експертния съвет към Института за изследване на близкото минало (проф. Д. Вачков), Македонския научен институт (доц. Ал. Гребенаров, гл. ас. Ст. Стойчева, доц. Сл. Славов, доц. Г. Георгиев, гл. ас. В. Милачков), Асоциация на византистите и медиевистите в България (проф. Ил. Илиев, доц. Е. Костова, доц. Вл. Златарски, доц. Пенка Данова, гл. ас. К. Ненов, гл. ас. Доротея Михова, гл. ас. Константин Голев, д-р Франческо Далальо), ICOMOS (доц. Е. Костова), Bulgarian Studies Association, USA (доц. Е. Костова, гл. ас. Д. Динева), Central Eurasian Studies Society (доц. Р. Чукова), Българска генеалогична федерация (проф. М. Веков, проф. Й. Гешева, проф. П. Пейковска), Международното дружество по унгаристика (проф. П. Пейковска). Проф. Ив. Билярски продължава да участва в две чуждестранни експертни комисии: към Националния фонд за научни изследвания на Румъния и Националния фонд за научни изследвания на Грузия.

Същевременно много от членовете на Института участваха в научните и

управителни съвети на научни учреждения, организации и висши училища извън системата на БАН: Македонския научен институт (доц. Ал. Гребенаров, доц. Г. Георгиев, гл. ас. В. Стоянова, гл. ас. В. Милачков, ас. д-р Сия Никифорова), Добруджанския научен институт (гл. ас. В. Милачков), на Тракийския научен институт (проф. Ил. Тодев), на Фондация „Шарл дьо Гол“ (доц. Хр. Милков). Проф. П. Пейковска е член на Обществения орган на Унгарската академия на науките и на Унгарското етнографско дружество. Доц. д.и.н. П. Стоянович е член на Съвета на настоятелите на ШУ "Еп. Константин Преславски".

В изпълнение на една от основните дейности на ИИСТИ – организирането и участието в научни форуми – и през 2021 г. учените от звеното взеха активно участие в организационни и програмни комитети на научни форуми с национален и международен профил. Проф. Ил. Илиев бе председател на организационния комитет на международната научна конференция „Залезът на Балканското средновековие“. Проф. П. Пейковска оглави организационния комитет на международната конференция „Peripheries of Empires and Nation-States in the 15th–20th Century Central and Southeast Europe: Power, Institutions, Society, Adaptation“ и на националната конференция „Миграция и обществено развитие“. Доц. П. Димитрова беше председател на националния научен форум „Изучаването на световната история и българската историческа наука“, а доц. Пл. Божинов – член на организационния комитет на националната конференция „Априлското въстание 1876 година: исторически и историографски аспекти“. Гл. ас. К. Голев беше председател на организационния комитет на националния научен форум „Номадски заселвания в Българските земи“.

Тридесет учени от звеното участваха през 2021 г. в редакционни колегии и съвети на 24 научни издания: Bulgarian Historical Review; Исторически преглед; Известия на Института за исторически изследвания; Papers of BAS; Bulgaria Mediaevalis; Общество, философия, история и култура; Легенда; Дзяло; Доклади БАН – хуманитаристика; Общество: философия, история, култура; Македонски преглед; Valahian Journal of Historical Studies; Cahiers Balkaniques; Исторически архив/ Historical Archives/; Историјски часопис; Родознание/ Genealogy; Историческо бъдеще; История; Эминак; Библиографския бюлетин: Публикации по българска история; Дриновски сборник; Europe in between. Histories, cultures and languages from Central Europe to the Eurasian Steppes; Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация; Национална сигурност. От изброените международните издания са 16. Тринадесет учени са изготвили 21 публични рецензии за книги, а 22-ма са направили 74 анонимни рецензии за студии и статии за реномирани научни издания.

Петима от учените от Института направиха през 2021 г. консултации и експертни становища за различни институции - Българска народна банка, Министерство на образованието и науката, Историческия музей гр. Попово, Регионален исторически музей – Ловеч, за посолството на Унгария в София. Успоредно с това 16 учени са изготвили 24 рецензии и становища по процедури за образователно ниво, научни степени и академични длъжности.

1.5.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр.

През 2021 г. в Института за исторически изследвания се разработваха следните проекти в това направление:

А. Национална научна програма „*Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие*“, финансирана от Министерството на образованието и науката. Договор между БАН и МОН: № Д01-229/06.12.2018 г. с възложител Министерство на образованието и науката. Ръководител: проф. Д. Вачков, координатор: проф. д.и.н. П. Пейковска. Участници от ИИСТИ: проф. Й. Гешева, проф. Р. Стоянова, доц. Бл. Нягулов, доц. д-р Ст. Първева, доц. д-р Надя Филипова, гл. ас. д-р Ст. Димитров, гл. ас. д-р К. Голев.

През 2021 г. приключиха дейностите по проекта.

Резултати през 2021 г.:

1. Организиран национален научен форум на тема „Миграция и обществено развитие“. Във форума взеха участие както учени от ИИСТИ, така и от Института за изследване на населението и човека на БАН и от Института по етнология.
Линк: <http://ihist.bas.bg/%d0%bd%d0%ba-%d0%bc%d0%b8%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%b8-%d0%be%d0%b1%d1%89%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b5%d0%bd%0%be-%d1%80%d0%b0%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d1%82%d0%b8%d0%b5-20211206/>
2. Издаден сборник: Миграции, общности и културноисторическо наследство. Ред. кол. Пейковска, П. (гл. ред.), Й. Гешева, М. Маева, Н. Филипова, Ст. Димитров. С.: Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, 2021, 550 с., ISBN 978-619-245-131-8 (print), ISBN (online) 978-619-245-173-8, DOI 10.7546/MCCNH.2021. Линк: http://ihist.bas.bg/wp-content/uploads/2021/11/Migratsii_e-book.pdf
3. Изнесени шест публични лекции в онлайн формат, достъпни на сайта на ИИСТИ.
4. Подготвени публикации за издаване в периодични списания и в тематичен сборник.
5. Подготвено за издаване учебно помагало: Миграциите по българските земи. Учебно помагало по история и цивилизации – 11 и 12 клас – профилирана подготовка. Автори: Д. Вачков, Бл. Нягулов, П. Пейковска, Н. Филипова, С. Първева, М. Маева, В. Мучинов.

Б. Проект „*Македония в българската история*“, финансиран от Министерство на образованието и науката. Срок за изпълнение: 2021-2024 г. Ръководител: проф. д-р Д. Вачков и участници проф. д.и.н. Ил. Илиев, доц. д-р Ал. Гребенаров, доц. С. Георгиева и гл.ас. д-р В. Стоянова. Проектът е в начален етап на изпълнение.

В. Проект „*България-мостът на спасението*“, финансиран от Министерство на образованието и науката. Срок за изпълнение: до 2022 г. През 2021 г. е подготвен за печат сборник с публикации.

Г. Проект „*Интерактивна историческа карта*“, финансиран от Министерство на образованието и науката. Ръководител: проф. д-р Д. Вачков. Участници от звеното: доц. Г. Георгиев, гл.ас. Др. Йорданов, гл.ас. В. Ангелов, гл. ас. Д. Димитров. Срок за изпълнение: 2021 -2022 г. Проектът е в начален етап.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2021 г.

В съответствие с мисията и приоритетите на Института за исторически изследвания за провеждане на фундаментални и целенасочени фундаментални изследвания в сферата на българската и световната история, на документалистиката, изворознанието, генеалогията и др., през 2021 г. продължи дейността по осъществяване на важни научни проекти, финансирани от различни институции. Те са с български и международен характер, с което се допринася за реализиране на базовите цели на българската държава и на Европейския съюз в областта на науката и образованието.

Освен проектите, посочени в т. 1.5.2, през 2021 г. учени от Института за исторически изследвания продължиха изпълнението на три проекта, финансирани от Министерство на отбраната: „Стогодишнината от Първата световна война - извори и документи“; „Единадесета пехотна македонска дивизия през Първата световна война. Снимки и документи“, „Сборник с доклади от кръгла маса в Струмица, Р Македония „Войната в Македония 1944–1945 г.“. Приключи и проект, финансиран от община Кюстендил на тема „История на град Кюстендил“.

През 2021 г. продължи изпълнението на два проекта, финансирани от Фонд „Научни изследвания, по които ИИСТИ е водеща организация:

- Проект „**Българите в Западните Балкани (100 години преди и след Ньой)**“. Ръководител е доц. Ал. Гребенаров и участници от звеното проф. Д. Вачков, гл. ас. В. Милачков, гл. ас. Ст. Стойчева, доц. Г. Георгиев и Н. Поппетров.
- Проект за млади учени „**Номадските заселвания в българските земи през Късното средновековие – история, памет и употреба**“ с ръководител гл. ас. д-р К. Голев.
През 2021 г. два проекта, по които ИИСТИ е водеща организация спечелиха

финансиране от Фонд „Научни изследвания“:

- Проект „**Просопография на средновековна България**“. Срок: 2021-2024 г. Ръководител: доц. С. Георгиева, участници: доц. Е. Костова, гл. ас. Вл. Ангелов, гл. ас. К. Ненов и гл. ас. Д. Петрова
- Проект „**Другото лице на войната**“. Срок: 2021-2024 г. Ръководител: проф. Д. Вачков, участник: доц. Р. Чукова.

Същевременно учени от Института за исторически изследвания участваха в проекти, по които звеното не е водеща организация. Доц. Р. Чукова участва в проект „**Студентски практики**“, финансиран от оперативна програма на ЕС; доц. д.и.н. Т. Готовска-Хенце продължи участието си в проект на Харковския национален университет „В. Каразин“ (EU Monne Programme 611665-EPP-1-2019-1-UA -EPPJMO-MODULE) на тема „**Infrastructure that have united Europe. Insights into the History, Recent developments and Outlook for Capacities**“; доц. Ст. Първева продължи участието си в проекта „**Извори за балканските народи**“, ръководен от доц. Росица Градева с водеща организация Институт по балканистика с Център по тракология „Проф. Ал. Фол“; ас. Ив. Машева продължи участието

си в проекта **„ZARAH: Women’s labour activism in Eastern Europe and transnationally, from the age of empires to the late 20th century“** – по рамковата програма на ЕС „Хоризонт 2020“; доц. О. Тодорова участва във външен за института проект на тема: **„Зографска кондика от XVIII век: текст и коментар“**, ръководен от проф. д.и.н. Надя Данова; продължи участието на ас. д-р С. Панайотов в проекта **“NinMed, The Nineveh Medical Encyclopaedia of the British Museum”** за „Wellcome Trust and British Museum“; продължи участието на ас. д-р Франческо Далальо в проекта **“Bridging the Gap: The Prosopography of a Fragmented World”** за Österreichische Akademie der Wissenschaften, Universität Wien; продължи участието на гл. ас. д-р Ив. Найденов във външен за института проект по ФНИ на тема **„Мрежи и механизми на влияние в регионалната икономика. Балканска и европейска контекстуализация на архивното наследство на братя Евлоги и Христо Георгиеви“**; продължи участието на гл. ас. д-р Д. Петрова във външен за института проект по ФНИ на тема **„Четивото за миряни в южнославянската традиция: социкултурна динамика на репертоара XIV-XVIII в.“** През 2021 г. с участието на доц. Евг. Кандиларов започна изпълнението на проект по ФНИ, по който водеща организация е СУ „Св. Кл. Охридски: **„Личности и преходи в Източна Европа и Южна Америка след Студената война“**. Доц. Н. Филипова участва в проект на СУ „Св. Кл. Охридски“ на тема: **„Съвременни тенденции в арабистиката и ислямознанието“**.

И през 2021 г. учени от Института за исторически изследвания участваха в проекти, финансирани по двустранни спогодби на Българската академия на науките с чуждестранни научни институции. Проектите включват изготвяне на научни публикации за авторитетни издания, организирането на научни форуми и изнасянето на лекции. По-подробно тези проекти се представят в частта за международното научно сътрудничество на Института.

През годината продължи изпълнението на няколко колективни проекта, одобрени от Научния съвет на Института: проект на секция **„История на света и международните отношения в ново и най-ново време“**, посветен на 40-годишнината от основаването на секцията, на тема **„Изучаването на световната история и българската историческа наука“**; колективен институтски проект на тема **„Ежедневието на империите. Средни векове – XX век“**; проект **„Социални и социално-професионални групи в провинция Румелия през XV-XVIII век“** в секция **„Българите, Османската империя и Европа“**; проект на тема **„България: икономика и политика по време на разведряването 60-те – 70-те години на XX век“** на секция **„История на България след Втората световна война“**. През годината започна и колективен институтски проект на тема **„Особености на модернизацията на българското общество през „дългия XIX век“**.

Традиционна форма за работата на учените от Института е и разработването на индивидуални проекти. И през 2021 г. бяха провеждани няколко такива проекта, които са посветени на значими теми от българската история.

През 2021 г. се увеличи броят на младите учени, назначени в ИИИИ за работа по проекта, финансиран от МОН: Национална програма **„Млади учени и постдокторанти“**, модул **„Млади учени“**. Освен гл. ас. Ив. Найденов, такива проекти разработваха Ал. Златанов, Г. Бонева и Д. Рангелова.

Анализът на данните за участие на учени от ИИСТИ в национални и международни проекти показва, че тенденцията за увеличаване на техния брой се запазва. Освен успешното представяне в конкурсите на Фонд „Научни изследвания“ нараства участието в проекти, финансирани от други организации, което допринася за повишаване на разпознаемостта на Института и на Българска академия на науките в българското и международно научно пространство.

Главен резултат от работата по посочените проекти и през 2021 г. беше публикуването на монографии и на студии и статии в научни списания, поредици и рецензирани тематични и документални сборници. Излезлите общо от печат изследвания са 157. Публикувани са общо 24 монографии, от които 13 са самостоятелните. Научните публикации в издания, индексирани в WoS, Scopus и ERIH+ са 22. Нарастването на техния брой спрямо предходната година заедно с многократното повишаване на броя на монографиите говори за много високи постижения на учените от звеното през 2021 г. Останалите публикации също отговарят на общите традиционно поддържани от хуманитарните науки и в частност от Института високи критерии за научни проучвания и болшинството от тях са в издания, реферирани в други международни бази данни. Общият брой на цитиранията е 334, а на тези в издания, индексирани в WoS и Scopus е 52. И по тези показатели има увеличение спрямо 2020 г.

Монографии:

Biliarsky, I. Religious Rhetoric of Power in Byzantium and South-Eastern Europe. Proceedings of the Session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2-6 September 2019), Ivan Biliarsky, Mihail Mitrea, Andrei Timotin (ed.), Brăila, Istros, 2021 (BIESEE 15), 402 p., ISBN 978-606-654-432-0.

Biliarsky, I. Defending the True Faith in the Twilight of the Empire. The Palaeologian Synodicon for the Sunday of Orthodoxy in Its Slavic Translation, Académie roumaine. Institut des études sud-est européennes, Société roumaine d'études byzantines, Heidelberg, Herlo Verlag UG, 2021, 250 p., ISBN 978-3-948670-05-4.

Книгата съдържа изследване върху най-новия, т. нар. „палеологов“, вариант на Синодика за празника на тържеството на Православието. Установеното традиционно мнение беше, че всички южнославянски ръкописни преписи на това произведение са от т. нар. „комнинов“ вариант, но след откриването на копие в ръкопис от фонда на Библиотеката на Румънската академия (BAR 307) тази гледна точка беше коренно променена. Проучванията класифицират този свидетел като „палеологов“, но и като такъв е класифицирано копие на Дринов (NBKM 432). Книгата предлага подробно изследване на текстовата и историческа традиция на Синодикона и публикация с коментари на двамата известни свидетели на най-новия му вариант, разкриващи богословските противоречия по време на здрача на Империята.

Biliarsky, I. Panoply in Defense of Orthodoxy. The Case of Moldavian Manuscript BAR Ms. Slav. 636, 16th Century. Series Ceranea, vol. 9, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2021, 286 p., ISBN 978-83-8220-487-2, e-ISBN 978-83-8220-488-9 (съавтор М. Цибранска).

Монографията е посветена на славянския ръкопис BAR 636 от Библиотеката на Румънската академия в Букурещ, съставен в Княжество Молдова през 1557 г. по време на управлението на молдовския владетел Александру Лъпушняну (1552–1561 и 1564–1568) и под Сучавския митрополит Григорий II, написан от ръката на Йеродякон Иларион по всяка вероятност в манастира Нямц. Книгата е изследвана на културен феномен, свързан с вярата, правото и литературата, характерен за двете румънски княжества, където през Късното средновековие е направен особен синтез на книжовното наследство, завещано от южните славяни. Ръкописът е сборник със смесено съдържание от антологичен вид, тип монашеска енциклопедия, с необичайно богато съчетание на текстове от различни жанрове и теми: юридически, догматични, полемични, хроникални, апокрифни и др. Съставът му оправдава основна идеологическа тенденция в княжеството през целия XVI век – политическо укрепване, консолидиране на властта и православната вяра чрез борба срещу всякакви отклонения. Покровителството на молдовските владетели за големите манастири спомага за запазването на забележителни произведения на среднобългарската писменост и книжнина и за установяване на местен тип сборници със смесен състав, характерен за XIV-XV век за Балканите. Целта на авторите е да проучат и публикуват отделните текстове от сборника, разкриващи цялостното послание на ръкописа като истинско словесно въоръжение, истински духовен меч в борбата с ересите за спасението на човешките души. Така писменото слово се превръща в регулатор на процесите в обществото, менталитета и индивидуалния човешки живот.

Biliarsky, I. Du combat pour la « juste foi » au péché politique. Pour une histoire du Synodikon de l'Orthodoxie. Schriften zur Balkanforschung, Bd. 4, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2021, 416 p., ISBN 978-3-7001-8782-0 (съавтор Radu G. Păun).

Манифест на победата срещу иконоборството (843 г.), Синодикът на Православието представлява привилегирована момент за схващане на динамиката на православното учение през вековете. Тази книга разглежда Синодика като обект и терен на борби, с който се измерва църковна власт и монархическа власт. В книгата се предлага цялостно изследване на традицията на Синодика в зората на Новото време сред източните славяни и сред румънците, като е предложено цялостно издание на румънския превод на текста.

Gotovska-Henze, T., Česko-bulharská spolupráce v oblasti vzdělávání a politiky. (Чешко българското сътрудничество в областта на образованието и политиката) – In: Černý M., Gotovska-Henze, T., Solenková, L. Sounáležností a soudržností k vzájemnému pozná(vá)ní. (Съпричастност и взаимност за взаимно опознаване) Praha, Slovanský ústav Česká

Akademie věd (Прага, Славянски Институт към Чешката Академия на науките), 2021, ISBN 978-80-86420-66-01 с. 424-541, 715-722.

Общ брой страници на монографията: 768.

Колективната монография е резултат от два последователни проекта по ЕБР на екип от Института за исторически изследвания – БАН и Славянският Институт на Чешката академия на науките „Славистиката и българите до 1918 г.“. От българска страна автори са доц. д.и.н. Теодоричка Готовска-Хенце и д-р. Любомила Соленкова, от чешка – д-р Марсел Черни. Разработени са теми от областта на културното сътрудничество, литературния и образователния обмен между двата народа до създаването на Чехословакия през 1918 г. Специален преглед е направен на чешката сатира по време на Априлското въстание и Освободителната война.

Peykovska, P., Demeter G., Juhász J., Balogh Á., Bíró L., Csaplár-Degovics Kr., Zahorán Cs., Barna Á. BALKÁN–KRONOLÓGIA II. A nemzeti ál(la)mok bűvöletében, 1879–1918. Budapest-Szófia: IHS–BAS, TTI–BTK, 2021, 212 p. [Series Publications of the Bulgarian-Hungarian History Commission, 7] ISBN 978-954-2903-45-1, ISSN 2535-0757.

Томът със заглавие „Хронология на Балканите II. Под магията на мечтите за национални държави, 1879 –1918“ е реализиран от Българо-унгарската историческа комисия в рамките на международен проект на тема „Перифериите на империите и националните държави в Централна и Югоизточна Европа, XVII–XX в.: власт, институции, общество, адаптация“, съвместно с Института по история към Изследователския център по хуманираистика (Изследователска мрежа „Йотвъш Л.“, Унгария). Книгата е втори том петтомна хронология на събитията, явленията и процесите в държавите от Балканския регион на ЕС (България, Македония, Сърбия, Хърватска, Черна гора, Албания, Гърция, Румъния и Османската империя) през периода от последната четвърт на XIX в. до края на Първата световна война, като дава възможност за сравнителна историческа перспектива. Представлява справочник, който се издава на унгарски език и е предназначен както за специалисти, така и за широката публика. Обнародва се като том Седми в международната книжна поредица “Publications of the Bulgarian-Hungarian History Commission”.

Stoyanovich, P. Zar Ferdinand I. (geb. Prinz von Sachsen-Coburg und Gotha). Seine Herkunft, Bildung, Motivation und der Aufbau des modernen Bulgarien. 1861 – 1887 – 1912. LIT Verlag, Wien: 2021. 400 Seiten. ISBN: 978-3-643-91215-2.

Монографията проследява процеса на европеизация на България в периода 1887-1912, като изважда на преден план градивното съучастие на княз/цар Фердинанд в модернизацията във всички сфери на управлението, армията и духовността.

През 1887 г. българите виждат в лицето на Фердинанд своя новоизбран владетел, собствен княз, продължител на една прекъсната от османското нахлуване българска традиция. Колкото и малко да го познават, те са доволни да имат в негово лице параден знак

на България пред цивилизацията, пред „Европата“. Защото тогава Фердинанд още е чужбински, външен, на другите, а за българите е повече етикет, отколкото съдържание. Още с първите месеци българските граждани научават чрез владетеля си за една друга Европа, която не са и подозирали, че е възможна при тях. Но само две десетилетия по-късно тя им се случва, благодарение на общите усилия.

Всеки извървява своя път към достигане на една европейска българска държава: от княза, през офицерите, учените и учителите, пионерите на инженерната мисъл и творците, до администрацията и селското население. Макар и невинаги ласкав към поданиците си, Монарха отлично познава заложбите, на които може да се опре в общото усилие за напредъка на държавата: „Аз се стараях наистина да бъда деятелен, непоколебим, полезен и ревностен служител на един възвишен принцип: възраждането на България и развитието на нейните сили. Но целият положен от моя страна труд не би имал такъв резултат, който би трябвало да възрадва целия български народ, ако нашето дело не бе съградено върху гранитната скала на българското трудолюбие, българската твърдост, българската жилавост“.

Текстът почива върху дългогодишна работа на автора в архиви в Австрия, Словакия, Германия и у нас, немалко от документите се показват за пръв път пред публика.

Божинев, В. Социалистическа Югославия в разпад 1989-1992 година. Първо, ИК „Арка“, 2021, ISBN 978-954-8356-69-5, 280 с.

Книгата разглежда последната фаза от разпада на СФРЮ, с хронологични рамки от XIV извънреден конгрес на СЮК до признаването от България на независимостта на Словения, Хърватско, Македония и БиХ. Трудът поставя ударение върху икономическата криза в СФРЮ, деструктивните политически процеси сред югославските социалисти, зараждането на многопартийната система, възходът на национализма във всички републики. Специално внимание е отделено на българо-югославските отношения и на съдбата на Македония, лакатушкаща се между югомакедонизма и желанието си за самостоятелност.

Вачкова, В. Безсмъртието: даденост, надежда, учение. Изд. ВЛССПЗБ, София, 2021, ISBN:978-619-91948-0-5, 219 с.

Веков, М. The development of Metrology like an auxiliary historical discipline in Bulgaria (Развитието на метрологията в България като помощна историческа наука). РИК ДиоМира, 2021, ISBN:978-954-2977-89-6, 128 с.

Книгата е посветена на формирането и клонирането на метрологичното познание във България в контекста на европейската историческа метрология. В историографски план са представени предмета и задачите на историческата метрология през годините. Дадени са основните групи извори за историческата метрология както в Европа така и в България.

Георгиев, Г., Славов, Сл. и др. България и Македония. История и политика. Първа част. София: Македонски научен институт, ТАНГРА ИК, 2021, 345–377. ISBN 978-619-91801-1-2.

В първата част от двутомната монография се разглеждат историческите процеси, протекли на територията на днешната географска област Македония най-общо от дълбините на древността, античността, до Новото време. Проследена е появата и развитието на българския културно-исторически, народностен и политически пласт в този сложен регион от Балканите в рамките и вътрешните съотношения на общобългарската история.

Гребенаров, Ал., Н. Войнова. Чуждестранните почетни членове на Македонския научен институт (1923–1947)/Foreign honorary members of the Macedonian Scientific Institute (1923–1947). Македонски научен институт, 2021, ISBN:978-619-7377-15-6, 380 с.

Настоящата книга, обнародвана в навечерието на 100-годишнината от създаването на Македонския научен институт, е посветена на 18 чуждестранни негови членове, които изследват и популяризират българското културно-историческо наследство в Македония. В нея са включени статии с обобщаващ характер за живота и делата им, подбрана библиография и илюстративни материали. Тези международно признати интелектуалци, споделящи истината за миналото на областта и нейното преобладаващо българско население, заслужено намират място в летописа на Института, чието летоброене започва на 21 декември 1923 г. в София. Книгата се издава с финансовата подкрепа на Столична програма „Култура“.

Караганев, Р. Богдан Морфов (1870 –1948) личността с многото призвания.. Издателство БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, ISBN:978-619-245-102-8, 165 с.

Изследването проследява професионалните и житейски перипетии на една знакова личност от периода на Третата българска държава, предано посветила се на ключовите й стопански, национални и обществени предизвикателства. Богдан Морфов е дипломиран инженер, участва в проектирането основите на жп мрежата в страната в края на XIX в.; ръководи изграждането на бургаското пристанище (1903 г.), както и няколко на Дунава; продължителен период е директор на БДЖ (до 1920 г.); експертна фигура на царското представителство на Лозанската конференция 1922/1923 г.; пълномощен министър във Франция (до 1931 г.); радетел на редица обществени и политически значими каузи.

Лельова, Р. На духовния фронт от Илинден до Балканската война. Българската екзархия и екзархийските институции в Македония (1903-1912). С., 2021. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, ISBN 978-619-245-107-3, 286 с.

Оставането на Македония след Берлинския конгрес (1878) в рамките на Османската империя предопределя и решаващата роля на Екзархията в живота на българското население в областта. Реално тя е официално признатата институция, представляваща и защитаваща правата на българската народност в европейските вилаети на империята. Настоящата монография си поставя за цел да очертае възможно по-плътна картина на състоянието и дейността на Българската екзархия и екзархийските институции в Македония – митрополии, архиерейски наместничества и църковни общини, както и взаимоотношенията им с основните политически фактори в Османската империя в следилинденския период. Трудът проследява мястото на Екзархията в орбитата на европейските реформатори след въвеждането на Мюрцщегската реформена програма, усилията ѝ за съхраняване на извоюваните права в атмосферата на недоверие и саботаж от страна на властите, активните ѝ действия в приоритетната за нея църковно-училищна сфера, а също и сложните отношения с ВМОРО. Книгата обръща поглед и към годините след Младотурския преврат от 1908, време на кратка надежда и дълбоко разочарование. Акцент е поставен върху последователните действия на Екзархията да защити и укрепи позициите си като институция, възстановявайки колективните органи на управление в Цариград – Синод и Екзархийски съвет и да разшири екзархийския диоцез в новите политически условия. Вниманието е фокусирано и върху отношенията с младотурската власт, която не крие намеренията си да суспендира правата и привилегиите на немюсюлманските общини. Книгата е насочена както към професионалните историци, така и към всички читатели, проявяващи интерес към темата Македония.

Манасієва Інна, Матяш Ирина, Тертична Анна., *Українсько-болгарські відносини: офіційна і культурна дипломатія (1918–1944)*. Київ – Софія: Інститут історії України, 2021, 372 с. ISBN: 978-966-02-9602-2.

В монографията на базата на широк спектър от исторически източници, предимно архивна информация, съдържаща се в документи, съхранявани в украинските и българските архиви, периодични издания, мемоари на украински и български дипломати, се разглеждат предпоставките и процеса на формирането на двустранните отношения между Украйна и България през 1918-1944 г. Изследвани са задачите и функциите на първите дипломатически мисии на Украинската Държава в Царство България и Царство България в Украинската Държава/Украинската народна република. Изяснени са спецификите в дейността на Иван Шишманов и Александър Шулгин като първите ръководители на тези дипломатически мисии. Анализирани са процесът на формирането на приоритетни направления в политическата и информационна дейност на дипломатическите мисии, както и ролята на украинските емиграционни центрове в България през 1920-1940 г. за изграждането на инструменти на културната дипломатия в българо-украинските отношения. Книгата може да представлява интерес за изследователи на историята на дипломатията и международните отношения, учени, студенти, както и за всички, които се интересуват от историята на украинско-българските отношения.

Първанова, Р. Индустрията в България – насърчение и предприятия (1894-1928). Фабер, Велико Търново, 2021, ISBN:978-619-00-1409-6, 328 с.

Книгата е посветена на политиката на протекционизъм в сферата на индустрията, провеждана от българските правителства от средата на 90-те години на XIX в. до средата на 30-те години на XX в. България тръгва по пътя на създаване на своя индустрия много покъсно от напредналите европейски държави. Затова от 1886 г. Иван Ев. Гешов поставя въпроса за ускоряване на индустриалното развитие на страната чрез подкрепа на държавата. Между 1894 и 1928 г. идеята се реализира с приемането на четири закона за насърчение на местната индустрия. При определени условия фабрикантите получават поземлени, данъчни, митнически и транспортни облаги за производството на определени фабрични изделия. Намерението на законодателите е чрез „жертви“ от страна на държавата страната да се „сдобие с индустрия като чуждестранната“.

В монографията се очертават различните обществени нагласи – на политическите партии, на стопанските и професионалните организации към политиката на индустриален протекционизъм.

Изследването прави цялостен обзор на индустриалните протезирани браншове. Сред ползвателите на насърчителните улеснения преобладават фирми от частния бизнес. Сред най-емблематичните покровителствани фирми са захарните фабрики, мелниците, пивоварните, вълнотекстилните, памукотекстилните фабрики, дестилериите за розово масло, предприятията за керамични изделия и цимент. Въпреки че политиката на протекция на индустрията има противници сред съвременниците и изследователите, тя дава своя принос за модернизацията на България.

В приложение е публикуван списък на най-изявените индустриалци, предложени за получаване на ордени по случай 50 години от Освобождението на България.

Соленкова, Л. Христо Гандев. Житейски път и научно наследство. (Научна редакция: О. Тодорова, Пл. Божинов.). София: ИК „Гутенберг“, 2021, ISBN:978-619-176-181-4., 428 с.

В биографичния и историографски по своя характер труд са представени жизненият път, творческият портрет и научното наследство на един от най-ярките, талантиливи и оригинални български историци на XX век – проф. Христо Гандев, който се явява възлова фигура със силно влияние върху няколко поколения хуманитаристи у нас. Проследени са неговите изяви в няколко области – история, етнография, изворознание и историография. Аналитично са представени трудовете му върху различни ключови процеси, личности и събития в българската и европейската история от Средновековието до Новото време. Откроени са и заслугите на Хр. Гандев за въвеждане и утвърждаване на преподаването на обща история, изворознание и историография в Софийския университет.

Активният творчески живот на Христо Гандев протича както преди, така и след 1944 г., когато в страната се извършват радикални политически промени. Той се формира като ерудит в Прага през 30-те години, но по стечение на обстоятелствата става един от хората, които работят за преустройството на българската историческа наука на нови идеологически позиции след 9 септември. Върху тази канава в изследването са представени идейните колебания, компромисите, усилията, грешките и успехите на учения.

Монографията стъпва на богата литературна и изворова основа, в т.ч. множество новоиздирени документи, съхранявани както в централните архивохранилища на София и Прага, така и в други архивни сборки.

Стоянов, В. VALERISTICA POLYHISTORICA SUPPLEMENTA. Избрани приноси към гранични области на историята. София: Институт за исторически изследвания при БАН, РИК ДиоМира, 2021. Т. 1. Cumanica. 506 с. (ISBN 978-954-2977-80-3 мека подв., ISBN 978-954-2977-82-7 pdf); Съдържание на тома и линк за свалянето му в pdf-формат – вж. на адреси: <http://www.clio.ihist.bas.bg/index.html>; http://www.valeristica.ihist.bas.bg/publications_books.html (с предговор); http://www.auxiliary.ihist.bas.bg/publications_supplementa_1.htm (с предговор)

Стоянов, В. VALERISTICA POLYHISTORICA SUPPLEMENTA. Избрани приноси към гранични области на историята. София: Институт за исторически изследвания при БАН, РИК ДиоМира, 2021. Т. 2. Miscellanea, 488 с. (ISBN 978-954-2977-81-0 мека подв., ISBN 978-954-2977-83-4 pdf). Съдържание на тома и линк за свалянето му в pdf-формат – вж. на адреси: <http://www.clio.ihist.bas.bg/index.html>; http://www.valeristica.ihist.bas.bg/publications_books.html (с предговор); http://www.auxiliary.ihist.bas.bg/publications_supplementa_2.htm (с предговор).

Сборникът съдържа публикувани и необнародвани материали на проф. Стоянов по различни проблеми, свързани с научните му интереси – куманология, османистика, тюркология, малцинствени въпроси и въпроси на европейския ислям, проблеми на Българската православна църква, транзитология и др. Три от поместените в него студии върху изучаването на Codex Cumanicus са представени в нов, актуализиран, хронологично разширен вариант. Трудът е издаден във връзка със 70-годишния юбилей на автора и е посветен на починалата през същата година негова съпруга.

Стоянова, Р., Д. Гоцева. „Аз служа“ 100 години Български младежки червен кръст (1921-2021). първо, Изд. КОРС, 2021, ISBN:978-619-7486-09-4, 144 с.

Изданието е посветено на 100 годишнината от създаването на Младежката червенокръстка организация в България. В него за пръв път в обобщен вид и в развитие, са представени организационните принципи на БМЧК, неговите идеи, част от богатата му и разнообразна дейност. Търсят се отговори на поредица от въпроси: как и доколко

организацията се справя със поставените задачи и цели; дали и с какво обогатява традицията на благотворителност, обществена солидарност и хуманно действие; какви са взаимоотношенията с Националното дружество, как гледа българската държава на изявите и инициативите ѝ. Представени са и личностите, вдъхнали живот на идеите и идеалите – ръководители, членове, доброволци, щатни специалисти. Изследването е направено въз основа на богат и разнообразен по съдържание и произход документален материал и е илюстрирано с редки фотографии.

Стоянова, Р., В. Николова. Преплетени съдби: Фамилията на Иван х. Тодоров от Елена. С., 2021. ИК „Диомира“, ISBN: 978-954-2977-91-9 (мека подвързия); 978-954-2977-92-6 (твърда подвързия), 360 с.

Книгата пресъздава фамилната летопис на един от бележитите български родове. Стремешът на авторите е да пресъздаде „големите“, но и „малките“ събития в живота на фамилията. От тази изходна позиция политическите биографии на Т. Теодоров, М. Маджаров, Ст. Бобчев са маркирани най-общо и само дотолкова, доколкото влияят на семействата им. Акцентите са върху представянето на жизнената история на отделните представители на рода, на професионалната и социалната им реализация, на атмосферата, взаимоотношенията и връзките в семействата и във фамилията като цяло, на ценностите, които тези хора споделят, на интересите и качествата им.

Избраният фокус определя и структурата на монографията, състояща се от изследователски текст и документи. Семейната летопис е озаглавена „Фамилните връзки като „корените на дъба“ и така още със заглавието заявява виждането на авторите за тяхната значимост като обект на изследване. В документалната част преобладава личната кореспонденция. При подбора и на писмата, и на публикуваните откъси от спомени целенасочено се търсят наличието на лични моменти – преживявания, информация за семейни събития, за интереси, връзки и пр. Така много от нещата, казани или изведени като изводи в изследователския текст, оживяват, добиват плътност, „говорят“ чрез перото на героите на повествованието.

Стоянович, П. Пътят към София – произход, образование и мотивация на принц Фердинанд Сакс-Кобургски и Готски за мисията в България. Фабер, 2021, ISBN:978 619 001 341 9, 254 с.

Целите на монографията са пряко свързани с обекта на изследването - личността, обкръжението и средата на младия принц Фердинанд в десетилетията до възшествието му. С това на практика се обработва целият период преди встъпването му в длъжност. Това е своеобразен първи изследователски пласт, който може да бъде определен като лична биография на бъдещия владетел. Вторият изследователски пласт е проследяване на процеса на възпитание и мотивация на младия аристократ като носител на бъдещи отговорности на управленец - без никаква географска и национална фиксация. Третият изследователски

пласт е представянето на голяма част от европейската история с акцент върху 19 век. Специфичен четвърти пласт на изследването е сериозният обзор на историческото и друго наследство на едни от най-непознатите прародители на принц Фердинанд - графовете, впоследствие князете Кохари, маджарски магнати, принадлежащи към най-висшата прослойка управленци на Кралство Унгария през по-миналия век, дали финансовата база за голямата кариера на католическия клон на рода Сакс-Кобург и Гота.

Основната цел на монографията е посочване на аргументите, извличане на изводите и пресъздаване на параметрите, в които се движи бъдещия владетел като личност с голяма заслуга за последващата европеизация и модернизация на България.

Стрезова, А., Василева, Е., Власидис, Вл., Георгиева, Т., Градева, Р., Данова, Н., Дикин, Г., Добрева, М., Дончева, Г., Желев, Й., Заимова, Р., Константинова, Ю., Кунералп, С., Литина, М., Матанова, Т., Михайлова, Здр., Наксиду, Е., Начев, И., Пауновски, Вл., Прешленова, Р., Спасов, М., Троева, Е. Солун. Мечтаният град. Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов", 2021, ISBN:978-619-245-108-0, 231.

Изданието цели да запознае обществеността с българското историческо присъствие в Солун, както и със съвременните връзки на България и българите с града. Неизвестните или слабо познатите факти от исторически извори и публикации са съчетани в увлекателно повествование, онагледено с богат илюстративен материал и придружено с подбрана литература по темата.

Тодорова, О. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. Научни рецензенти: доц. д-р Св. Иванова, доц. д-р Ст. Първева. София: ИК „Гутенберг“, 2021, ISBN:978-619-176-195-1, 444 с.

Монографията е посветена на най-масовата, но и най-слабо изучена у нас форма на робство, практикувана по време на османското владичество. Център на изследването са днешните български земи и най-близко прилежащите им територии, т.е. – ядрото на някогашната османска провинция Румелия, а хронологическите рамки на труда, макар акцентът в него да пада върху периода XV - средата на XVIII в., всъщност обхващат цялата османска епоха, чак до Освобождението. Проучени са, на първо място, източниците и методите за набиране на роби и е проследена динамиката в етническият състав на домашните роби през вековете, като е наблегнато на незначителното след средата на XV в. българско присъствие в робските редици. Изследването обаче е фокусирано най-вече върху социално-правните и социо-културни аспекти на феномена домашно робство. Съответно, подробно са представени различните робски нормативни статуси и е осветлена ролята на религията, пола и расата с оглед положението на робите. Анализирани са разнообразните механизми за интегриране на робите и освободените роби в османското общество, както и факторите, способствали за разгръщането на определени форми на робска съпротива. Направен е, наред с това, опит за очертаване на социално-религиозния профил на провинциалните

робовладелци, като е повдигната и темата за немюсюлманското робовладение. Коментирани са също някои „преплитания“ между османското и съвременното му европейско робовладение и са приведени данни както за православни християни, така и за мюсюлмани от османските Балкани, робували в Ренесансова и Просвещенска Европа. Не е подминат, най-сетне, и въпросът за българския „прочит“ на робството през XIX в. и за причините, довели до налагането на метафората „турско робство“ като обозначение на целия османски период от българската история.

Изследването е изградено въз основа на широк спектър публикувани и непубликувани източници (османски, европейски и домашни), като най-важно място сред тях заемат кадийските документи.

Узунова, В. Неразказаните истории на хасковските търговци и индустриалци. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2021, ISBN 978-619-245-161-5, 338 с.

„Неразказаните истории на хасковските търговци и индустриалци“ проследява историята на стопанския и обществен живот на гр. Хасково от края на XIX в. до края на XX в. Градът се развива особено бързо след Освобождението като център на тютюневата промишленост, мелничарството, маслопроизводството, копринарството, текстила, винопроизводството и др. Местната промишленост, както в цялата страна, преживява периоди на войни, кризи, Голямата депресия, превратът на 9 септември, национализацията на 23 декември 1947 г., социалистическата планова икономика до 1989 г. и накрая масовата приватизация през 90-те години на XX в. Книгата хронологично и подробно проследява зараждането на промишлеността и възникването на Хасково като ключов търговски център на Южна България, изследва за първи път процеса на национализация в Хасковския край, както и трансформацията на частната промишленост в държавни и общински стопански предприятия. За да направи разказа още по-автентичен и увлекателен, авторът ас. д-р Веселина Узунова помества 30 истории на местни търговци и индустриалци, заедно с 320 редки и ценни снимки и документи, събрани от семейните архиви на потомците на местни индустриални и търговски фамилии. Книгата включва справочна информация за тютюневите фирми, функционирали на територията на Хасковска околия, списък на отчуждените имоти по закона за отчуждаване на едрата градска собственост от 1948 г., родословни дървета на някои от по-големите родове и азбучен показалец на имената. Изданието от 340 страници е цветно и се издава от издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.

През годината учени от Института участваха в съставянето и редактирането на следните *тематични и сборници с документи*:

Japan And The European Southeast Over A Hundred Years Of Political, Economic, Cultural And Academic Interactions. Editors: **Evg. Kandilarov, M. Dimitrov**, Sofia, 2021, St. Kliment Ohridski University Press, ISBN 978-954-07-5232-7.

Бина Стоянович. Спомени или нещо подобно. Съставител, издател, редактор и автор на бележки & **П. Стоянович**, София, НБКМ, 2021, ISBN 978-619-188-591-6, 205 с.

Ежедневието на империите: Средни векове – ХХ век. Материали от научна конференция, посветена на 150-годишнината на Българска академия на науките, проведена на 27–28 ноември 2019 г. в София [= Известия на ИИстИ, т. 36]. Съставители: **Т. Стоилова, П. Димитрова, О. Годорова, П. Данова**, София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, ISSN 2367-5187, 636 с.

Никола Минков. Към новите поколения. Статии, речи, документи. Съставители: **Н. Поппетров, Т. Личева**, ИК „Гутенберг“, София, 2021, ISBN: 978-619-176-186-9, 528 с.

Лефтеров, Живко. „Съ Бога напред... за Македония“. Капитан Никола Лефтеров в борбите на българите за национално обединение. Редактор: **Ал. Гребенаров**, Македонски научен институт, София, 2021, ISBN 978-619-7377-20-0, 288 с.

Миграции, общности и културноисторическо наследство. Редакционна колегия: **Пейковска, П. (гл. ред.), Й. Гешева, М. Маева, Н. Филипова, Ст. Димитров**, София, Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, 2021, ISBN 978-619-245-131-8 (print), ISBN (online) 978-619-245-173-8, DOI 10.7546/MCCNH.2021, 550 с.

Първата световна война и излизането на България от нея (1918 г.). Първата световна война на Балканите, пробивът при Добро поле и събитията през 1918 г. Сборник с доклади от научни конференции с международно участие в Дойран (15–16.09. 2018) и Перник (18–19.09.2018). Отг. Редактор: **Й. Гешева**, Рецензент: **Вл. Златарски**, Съставители: **Ал. Гребенаров, Й. Гешева, С. Нотева**, София, 2021, ISBN 978-954-2903-44-4.

Соленкова, Л. Христо Гандев. Житейски път и научно наследство. Научна редакция: **О. Годорова, Пл. Божинов**, София: ИК „Гутенберг“, 2021, ISBN 978-619-176-181-4, 428 с.

Сборник документи „Македония и ЦРУ (1947-1953)“. Съставителство, редакторство, авторство на бележките и на превода от и на английски: **Хр. Милков**, Издателство „Изток/Запад“, София, 2021, ISBN: 978-619-01-0936-5, 256 с.

Сборник документи на Царската печатница. Научна колекция. Съставителство, редакторство, въвеждащ текст, подлинни: **Хр. Милков**, История на света, бр. 21, ISSN: 2367-5527, 50 с.

<https://istorianasveta.eu/%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8/ct-menu-item-11/%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0/1020-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BC%D0%B0-%D0%BD>

Сборник „Марица – реката, която ни свързва“. Коректор: **Ст. Димитров**, Изд. „Абагар“-АД, Велико Търново, 2021, ISBN 978-954-92947-9-8, 407 с.

Югоизточна Европа през вековете: социална история, езикови и културни контакти. Съставители и редактори: **П. Данова, Л. Тасева**, София, ИБЦТ–Фабер, 2021, ISBN 978-619-7179-17-0, 531 с.

Рубаха, Ярослав. Полското списание „Славянски свят“ за България в края на XIX и началото на XX в. Т. III. Списание „Славянски свят“ за българските въоръжени сили, икономиката и културата на България. **Редактори: Сл. Славов, С. Никифорова**, София, 2021, Македонски научен институт, ISBN 978-619-7377-19-4.

През 2021 г. Институтът беше **организатор или съорганизатор на следните международни и национални научни форуми:**

X Дриновски четения **„Балканите в международните отношения: от късната античност до епохата на глобализацията“**, Харков, Украйна, 30-31 март 2021 г.

Кръгла онлайн маса **„Българското управление във Вардарска Македония (1941–1944)“**, София, 19 април 2021 г.

Национална конференция **„Априлското въстание 1876 година: исторически и историографски аспекти“**, Панагюрище, 12-13 май 2021 г.

Международна научна онлайн конференция **„XX Кирило-Методиеви четения“**, посветени на 175-та годишнина на харковската българистика, София-Харков, 26-27 май 2021 г.

Националната научна конференция **„Добруджанската епопея, Първата световна война и България през 1916–1918 г.“**, Тутракан и Добрич, 9-10 септември 2021 г.

International Scientific Conference **„Peripheries of Empires and Nation-States in the 15th–20th Century Central and Southeast Europe: Power, Institutions, Society, Adaptation“**, София – Будапеща, 14 септември 2021 г.

Научна конференция с международно участие **„Изучаването на световната история и българската историческа наука (По случай 40-годишнината от основаването на секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време“ към Института за исторически изследвания – БАН)**, София, 5-6 октомври 2021.

Международната конференция **„Залезът на Балканското средновековие“** (По случай 650 години от смъртта на царете Йоан Александър и Стефан Урош V и от битката при Черномен), София, 22-23 октомври 2021 г.,

International Scientific Conference **„Dobrudja as a border area in the Late Ottoman Empire, Bulgaria and Romania. History and memory“**, София, 4 ноември 2021 г.

Кръгла маса **„Международни отношения и геополитика: исторически и съвременни перспективи“**, София, 25 ноември 2021 г.

Национална конференция „**Миграция и обществено развитие**“ (в рамките на ННП КИННПОР), София, 6 декември 2021 г.

Международна научна конференция, посветена на 30 г. от възстановяването на българо-украинските дипломатически отношения, Киев, 14 декември 2021 г.

Национална кръгла маса „**Номадски заселвания в Българските земи**“, София, 15 декември 2021 г.

Традиционно учените от ИИСТИ участват в популяризирането на своите научни постижения и на постиженията на своите колеги от други научни институции посредством публикации в периодичния печат, с интервюта за печатни и електронни издания и с включване в разнообразни телевизионни и радио-предавания. И през 2021 г. те бяха посветени на важни събития и процеси от българската и световна история: по повод българските национални празници, по повод честването на 150-годишнината от създаването на Българската екзархи, за бележити българи и др. През 2021 г. проф. д.и.н. Ил. Илиев, проф. Д. Вачков и гл. ас. С. Самуилова участваха в написването на учебника „История и цивилизации“, Профилирана подготовка за 12 клас, Модул 1 „Власт и Институции“ на издателство „Клет“. Д. Вачков участва в написването на учебника „История и цивилизации“, Профилирана подготовка за 12 клас, Модул 2 „Култура и духовност“ на издателство „Клет“. Д. Вачков и В. Вачкова участваха в написването на Учебно помагало по „История и цивилизации“ за 8-12 клас на издателство „Просвета“. Ил. Марчева участва в написването на учебника „История и цивилизации“ за 12 клас, Профилирана подготовка, Модул 3 „Човек и общество“ на издателство „Клет“. П. Стоянович изготви учебника „Историко-политически и комуникационни взаимовръзка. Три въпроса и множество отговори“, издание на НБКМ. Ил. Илиев и Д. Христов участваха в написването на учебника „История и цивилизации“ за 7 клас на издателство „Клет“.

2.1. Най-значимо научно постижение

От секциите постъпиха следните предложения:

Божинов, Войн. Социалистическа Югославия в разпад 1989-1992 година. ИК „Арка“, С., 2021, 280 с. ISBN 978-954-8356-69-5.

Гребенаров, Александър, Николета Войнова/Grebenarov, Al., Voynova, N. Чуждестранните почетни членове на Македонския научен институт (1923–1947)/Foreign honorary members of the Macedonian Scientific Institute (1923–1947), С., 2021, 380 с. Македонски научен институт. ISBN: 978-619-7377-15-6.

Караганев, Румен. Богдан Морфов (1870–1948) личността с многото призвания. С., 2021, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 165 стр., ISBN 978-619-245-102-8.

Лельова, Росица. На духовния фронт от Илинден до Балканската война. Българската екзархия и екзархийските институции в Македония (1903-1912). С., 2021. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 286 с. ISBN 978-619-245-107-3.

Сборник "Ежедневието на империите. Средни векове – ХХ век. – Известия на

Института за исторически изследвания, т. 36. София, 2021, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 636 с., ISSN:2367-5187.

Сборникът съдържа материали от научна конференция на тема „Ежедневието на империите. Средни векове – XX век“, организирана от Института за исторически изследвания в рамките едноименния проект, включен в програмата на Института за отбелязване на 150-годишнината от създаването на Българската академия на науките. Авторите – учени от института и от сродни научни учреждения – представят своите изследвания на ежедневието на етноси и социални групи в рамките различни империи, съществували в периода VIII–XX век, като представят техния бит, стопанския и културния им живот, създаването и разширяването на търговските отношения, както и аспекти от живота на политици, дипломати, военни, четници, преселници и колонисти.

Тодорова, Олга. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. Научни рецензенти: доц. д-р Св. Иванова, доц. д-р Ст. Първева. София: ИК „Гутенберг“, 2021, 444 с. ISBN: 978-619-176-195-1.

Узунова, Веселина. Неразказаните истории на хасковските търговци и индустриалци, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2021, 338 с., ISBN 978-619-245-161-5.

След проведеното гласуване от членовете на Общото събрание на Института за научни постижения за 2021 г. с равен брой гласове бяха избрани:

Ежедневието на империите: Средни векове – XX век. Материали от научна конференция, посветена на 150-годишнината на Българска академия на науките, проведена на 27–28 ноември 2019 г. в София [= Известия на ИИстИ, т. 36]. Съставители: Т. Стоилова, П. Димитрова, О. Тодорова, П. Данова, София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, ISSN 2367-5187, 636 с.

Тодорова, Олга. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. Научни рецензенти: доц. д-р Св. Иванова, доц. д-р Ст. Първева. София: ИК „Гутенберг“, 2021, ISBN:978-619-176-195-1, 444 с.

2. 2. Най-значимо научно-приложно постижение

От секциите постъпиха следните предложения:

Албум. 150 години Българска Екзархия. Съст. В. Стоянова, Б. Бужашка, Ал. Гребенаров. Изд. Институт за исторически изследвания – БАН. С., 2021, 162 с. ISBN: 978-954-2903-43-7.

Бина Стоянович. Спомени или нещо подобно. П. Стоянович. Съставител, издател, редактор и автор на бележки С., НБКМ: 2021. 205 стр. ISBN 978-619-188-591-6.

Милков, Христо. Сборник документи „Македония и ЦРУ (1947-1953)“. Издателство „Изток/Запад“, София, 2021, 256 с. ISBN: 978-619-01-0936-5.

След проведеното гласуване в Общото събрание на Института за научно приложно постижение за 2021 г. беше избран:

Албум. 150 години Българска Екзархия. Съст. В. Стоянова, Б. Бужашка, Ал. Гребенаров. Изд. Институт за исторически изследвания – БАН. С., 2021, 162 с. ISBN: 978-954-2903-43-7.

Включените в албума снимки и документи онагледяват исторически процеси и свързани с тях събития от църковно-просветното движение, ръководено от Екзархията. Те проследяват нейните граници, етапите на развитие, мисията ѝ за формиране и поддържане на българското национално съзнание, цялостното ѝ значение за отстояване на българската национална идея. Отделено е място на духовни средища и просветни центрове, на юбилейни чествания и тържества, на ценни спомоществователства и прояви на народополезна дейност. Документалните материали показват съхранената народна памет за видни книжовници, духовници, благодетели и общественици, дали своята дан в защита на българската църква, език и култура от създаването на Екзархията до наши дни. Изданието е двуезично – на български и английски език.

2.3. Избор на монографии с национално значение.

Лельова, Росица. На духовния фронт от Илинден до Балканската война. Българската екзархия и екзархийските институции в Македония (1903-1912). С., 2021. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, ISBN 978-619-245-107-3, 286 с.

Тодорова, Олга. Домашното робство и робовладение в османска Румелия. Научни рецензенти: доц. д-р Св. Иванова, доц. д-р Ст. Първева. София: ИК „Гутенберг“, 2021, ISBN:978-619-176-195-1, 444 с.

3. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНТО.

Въпреки продължаващите трудности, свързани с ограниченията за преодоляване на пандемията от COVID-19, и през 2021 г. учените от Института продължиха да развиват традиционно доброто си сътрудничество с научни центрове в чужбина, ползвайки активно възможностите за онлайн комуникация. Тази комуникация навлезе все по-широко при организирането на научни форуми. Основна форма на международното научно сътрудничество беше разработването на съвместни проекти от Института и сродни организации в чужбина. Същевременно отделни учени участваха във външни за Института проекти и в научни прояви с международен характер, организирани от научни центрове в България и чужбина и по програми на Европейския съюз. Благодарение на това учените от ИИСТИ затвърдиха своето присъствие в международния научен обмен в Европа и извън европейския континент.

През годината продължи изпълнението на проект по Фонд „Научни изследвания“, който включва и международно сътрудничество:

„Българите в Западните Балкани (100 години преди и след Ньой)“:

Проектът се осъществява в периода декември 2018 – декември 2021 г. Ръководител е доц. Александър Гребенаров, а участници от звеното са проф. Даниел Вачков, доц. Георги Н. Георгиев, гл. ас. Володя Милачков, гл. ас. Станислава Стойчева, ас. Сия Никифорова и Николай Поппетров. През 2021 г. бяха издирени материали за печатни издания, за сайта <https://westbalkans.org/>, за подготовка на доклади, за провеждане на национална кръга маса с международно участие и др.

През 2021 г. започна изпълнението на проект в рамките на сключени споразумения за сътрудничество между Българска академия на науките и сродни научни институции в чужбина:

„Среци България - Словакия: социални, икономически и политически трансформации, интеграционни предизвикателства през XX в.“ Срок: 2021–2022 г. Съвместен проект с Института по история на Словашката академия на науките. Ръководител на проекта е проф. д.и.н. Пенка Пейковска. Участници от българска страна са доц. д.и.н. Теодоричка Готовска-Хенце, гл.ас. Ирина Якимова, д-р Виктор Рогозенски, докторант Мирена Митова.

Продължи изпълнението на други два подобни проекта:

„Добруджа като гранична област в късната Османска империя, България и Румъния: История и памет“.

Това е съвместен проект на Института за исторически изследвания - БАН и Института за югоизточноевропейски изследвания - Румънска академия. Изпълнява се в периода 2020 - 2022 г. Ръководител от българска страна е доц. Благовест Нягулов. Участници от българска страна са гл.ас. Алека Стрезова, гл. ас. Димитър Христов (всички от ИИСТИ), д-р Анета Михайлова (ИБЦТ-БАН), д-р Петър Добрев (СУ „Св. Кл. Охридски“), Радослав Симеонов (Министерство на отбраната на Република България).

„Религиозната реторика на властта във византийското и балканското Средновековие“.

Проектът е съвместен с Института за изследване на Югоизточна Европа – Букурещ. Ръководител е проф. д.и.н. Ив. Билярски. Членове на екипа от българска страна са проф. д.и.н. Ил. Илиев, проф. Цибранска, доц. Ел. Костова и гл. ас. Д. Валентинова.

През 2021 г. приключиха няколко проекта по споразумения за сътрудничество между Българска академия на науките и сродни научни институции в чужбина:

„Перифериите на империите и националните държави в Централна и Югоизточна Европа, XVII–XX в.: власт, институции, общество, адаптация.“/ “Peripheries of Empires and Nation-States in the 17th–20th Century Central and Southeast Europe: Power, Institutions, Society, Adaptation“.

Проектът се разработва съвместно с Института по история на Унгарската академия на науките в периода 2019 – 2021 г. Ръководител от българска страна е проф. Даниел Вачков, координатор проф. д.и.н. Пенка Пейковска и участници проф. д.и.н. Валери Стоянов, проф. Ил. Марчева, доц. д.и.н. Т. Готовска-Хенце, доц. Ст. Първева и гл. ас. В. Стоянова.

„България и Китай: исторически паралели в опитите за модернизация от края на Втората световна война до началото на XXI век“.

Ръководител от българска страна е проф. д.и.н. Ил. Тодев. Участниците от ИИстИ са проф. И. Марчева, доц. П. Димитрова, доц. Н. Филипова, доц. Е. Кандиларов, доц. Е. Костова, гл. ас. В. Стоянова, гл. ас. И. Манасиева, гл. ас. Д. Динева. Проектът се осъществява съвместно с Института за световна история при Китайската академия за обществени науки.

Всички посочени проекти се реализират с публикуването на научни трудове в реферирани списания или в рецензирани и реферирани тематични форми. Наред с това се провеждат научни форуми в България и чужбина или съвместно във онлайн формат.

Традиционно учените от Института участват във външни за звеното проекти, по които се развива международно научно сътрудничество: проф. д.и.н. Пенка Пейковска, доц. д.и.н. Теодоричка Готовска–Хенце, доц. Олга Тодорова, гл. ас. Ивайло Найденов, гл. ас. Деница Петрова, ас. д-р Франческо Далальо, ас. д-р Страхил Панайотов, ас. д-р Ив. Машева, д-р Александър Златанов. Това са проекти по Фонд „Научни изследвания“, по Рамкови програми на ЕС и на чуждестранни организации. В резултат от работата във всички посочени проекти, чрез лекционна дейност и индивидуални участия в научни форуми през 2021 г. продължи международното научно сътрудничество на Института с центрове в Румъния, Унгария, Полша, Австрия, Холандия, Словакия, Гърция, Великобритания, Русия, Украйна, Грузия, Турция, Египет, Китай, Казахстан.

С дейностите по поддържане на научното сътрудничество с чуждестранни организации учените от Института продължават да дават своя принос за разпознаваемостта на българската наука. Те имат и по-широко значение за популяризиране на положителния образ на България в света и за подпомагане на българската външна политика в Европа и извън европейския континент.

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНОТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ

И през 2021 г. продължи преподавателската дейност на учени от Института за исторически изследвания в бакалавърски и магистърски програми на Висши учебни заведения в България и чужбина, по докторски програми, за които Институтът има акредитация от НАОА, както и в Центъра за обучение на БАН. Шест от учените от Института са водили лекционни курсове и семинарни занятия в бакалавърски и магистърски програми на седем Висши учебни заведения. В Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ са преподавали проф. д.и.н. В. Стоянов, проф. д.и.н. П. Пейковска, доц. д.и.н. П. Стоянович, доц. Н. Филипова, доц. Евг. Кандиларов и гл. ас. Доротея Михова. Проф. д.и.н. Ив. Билярски е преподавал в Uniwersitet w Białystoku, Полша и във ВСУ „Черноризец Храбър“. Гл. ас. К. Голев беше гост-лектор в International Hellenic University.

Проф. Й. Гешева и доц. Н. Филипова водиха лекции в Центъра за обучение на БАН, а специализирани курсове там предлагат и проф. д.и.н. П. Пейковска, проф. И. Марчева,

проф. Р. Стоянова, доц. д.и.н. Т. Готовска-Хенце и доц. Бл. Нягулов. Доц. Н. Филипова е и ръководител на дипломантка в СУ „Св. Кл. Охридски“. Лекциите, семирните занятия и спецкурсовете във Висшите училища и в Центъра за обучение на БАН представят актуални аспекти от българското, европейското и световното развитие: Ислямски аспекти на национализма на Балканите; История на българските държавни институции; Социална и стопанска история на България; Историография; Етнология, История на Балканите; Българска възрожденска история, Демография, Международни отношения и теми, посветени на историята и културата на страни от Централна Европа, Китай, Япония, Индия, Пакистан, Близкия изток, комуникации.

През 2021 г. четирима учени, назначени в ИИСТИ взеха участие в Националната програма „Млади учени и постдокторанти“, модул „Млади учени“: гл. ас. Ив. Найденов, Ал. Златанов, Г. Бонева и Д. Рангелова.

Към 31 декември 2021 г. към Института са зачислени трима докторанти в редовна форма на обучение и един в задочна форма, държавна поръчка. Обучават се и двама докторанти в самостоятелна форма. Техни научни ръководители са проф. д.и.н. Ив. Билярски, проф. Й. Гешева, доц. Вл. Златарски, доц. Г. Георгиев, доц. Н. Филипова и доц. Е. Кандиларов. Посочените данни дават основание да се направи извода, че учените от звеното продължават успешно своите научноизследователски занимания в преподавателска дейност в България и чужбина.

И през 2021 г. продължи съвместната работа на ИИСТИ с няколко организации, с които като част от клаузите по споразуменията се предвиждат възможности за обучението на докторанти. Такива споразумения Институтът има с Регионален исторически музей – Кюстендил, с Папския комитет за исторически науки – Ватикана, с УниБИТ, с Института за космически изследвания и технологии-БАН, с Висшето военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“, със Института за история на Сибирското отделение на Руската академия на науките и с Института по история на Украйна на Националната академия на науките на Украйна.

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

Тази точка не се отнася до изследователската дейност на Института, чийто хуманитарен профил не предполага използване на иновационни методи и технологии в работата на звеното.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНОТО ЗА 2020 г.

Финансовият отчет е представен в отделно приложение.

8. ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНОТО.

Издаването от Института за исторически изследвания списание „**Bulgarian Historical Review – Revue Bulgare d’histoire**“ се индексира с SJR в категория Q4 от Scopus;

от Web of Science без JCR-IF; и в Q3 по показател JCI от Web of Science. През 2021 г. списанието излезе в три двойни книжки (2020, 3-4; 2021, 1-2; 2021, 3-4), с което окончателно преодоля натрупаното в предходните години изоставане и номерацията му е синхронизирана спрямо календарната година. Добре е да се помисли за възстановяване на издаването на четири единични книжки годишно, съобразно финансовите възможности за това и сключените предварително договори с печатници и разпространители.

Списанието не изпитва недостиг от постъпващи за печат статии от български и чужди автори, които минават през процедура на двойно анонимно рецензиране. През изминалата година беше увеличен броят на „външните“ рецензенти на статиите както от български, така и от чуждестранни институти и университети. Продължи регистрирането на рецензиите и рецензентите в Publons (Web of Science), което повдига престижа на изданието и допринася за професионалния профил на рецензентите.

За поддържане рейтинга на списанието е необходим баланс между авторите от ИИстИ и тези извън него, вкл. от чужбина. При големия интерес към изданието, това е възможно и се осъществява.

Сайтът на списанието дава свободен достъп до резюметата, ключовите думи и справките за авторите на отделните статии. Достъпът до пълния текст на материалите е платен и се осъществява чрез платформата на CEEOL. Сайтът би могъл да се усъвършенства и осъвремени, за да бъде по-полезен както на потенциалните автори, така и на читателите си.

Въпреки високите си научни и наукометрични показатели, “Bulgarian Historical Review – Revue Bulgare d’histoire” не беше сред класираните за финансиране списания в последния конкурс „Научна периодика“ на Фонд „Научни изследвания“. За първи път беше оспорена правомерността на разхода за превод от български на чужди езици на материали за изданието като част от предпечатната му подготовка, което намали общата оценка на проекта. Редакцията направи аргументирано възражение, на което до този момент няма отговор. При това положение, през 2022 г. списанието ще разчита на собствени приходи и на подкрепа от Института за исторически изследвания при Българската академия на науките.

Въпреки че годината беше тежка поради здравната криза и свързаните с това ограничения, списание „**Исторически преглед**“ продължи да излиза регулярно. През годината бяха издадени предвидените четири броя, като последният бе кн. 3 за 2021 г., а кн. 4 бе отпечатана в първите дни на януари 2022 г. В момента списанието се движи според издателския си график.

Според възприетите правила, всяка статия, постъпила в редакционната колегия, бе подложена на анонимно двойно рецензиране. Утвърди се практиката да бъдат привлечени като рецензенти външни за институцията специалисти, макар че, поне засега, привличането на чуждестранни учени за същата цел е все още далеч от желаното. Трябва да се посочи, че това вече е едно от важните условия на ФНИ за финансиране на научната периодика, поради което тази година списанието не беше подпомогнато от Фонда. Същият проблем стои и при привличането на чуждестранни автори, което наистина изглежда труднопостижимо за

списание „Исторически преглед“ при наличие на друго институтско списание с по-висок рейтинг. Усилията на редколегията са насочени към разширяване на спектъра от специалисти, които публикуват в списанието. Страниците му са отворени както за утвърдени учени, така и за млади специалисти, докторанти и музейни дейци. Сайтът на списанието се поддържа и актуализира периодично.

Списанието се следи и реферира в следните база данни: CEOOL, EBSCO, Publons, РИНЦ. Включено е в списъка на рефериранията издания в НАЦИД.

През 2021 г. списанието получи финансирането, което му бе отказано в редовната сесия през есента на 2020 г., но на последния конкурс на ФНИ за периодиката през 2022 г. отново не беше одобрено за финансиране. Това означава, че то ще трябва да разчита на подкрепата на Института и на своите приходи от продажба и абонамент.

Дейността на **библиотеката** на ИИСТИ през 2021 г. протече в следните направления:

1. Обслужване на читатели
2. Текущо попълване на фондовете с библиотечни документи
3. Ретроконверсия на книги
4. Инвентаризация
5. Подреджане на библиотеката и актуализиране на справочния ѝ апарат.

1. Обслужване на читатели.

През отчетния период са обслужени 173 читатели с писмени (3) и текущи на място (73) справки. Предоставени за ползване у дома са 199 библиотечни единици, за читалня – 155. Външните за системата на БАН регистрирани читатели са 8 броя. Направени са 65 страници ксерокопия на документи в читалнята и 105 страници са сканирани и изпратени като електронни документи за сътрудници на Института.

Редовно (на три месеца) се публикува на уебсайта на Института, в страницата на библиотеката, бюлетини за новопостъпила в библиотеката литература и се подреждат изложби на новите постъпления в читалнята.

2. Текущо попълване на фонда с библиотечни документи.

Фондът на библиотеката при ИИСТИ се състои от три части:

Основен фонд - документи, обработени от ЦБ на БАН. Това са книги и периодични издания, постъпили като книгообмен с български и чуждестранни научни организации, академични издания и подарени от външни дарители и от сътрудници на института, обработени са в Централна библиотека на БАН и са част от Единния библиотечен фонд на БАН. Включени са в електронния своден каталог на ЦБ на БАН и участват в националната академична библиотечно-информационна система (НАБИС).

Получените през 2021 г. от ЦБ на БАН библиотечни документи са 649 тома на стойност 17 763,72 лв., от които :

книги – 279 тома, на стойност 4206,13 лв.;

пер. издания – 363 тома, на стойност 13 095,94 лв. и

спец. видове изд. – 7 бр. /графики, карти и електронен носител/, на стойност 461,65

лв.

Отчитайки годишния прираст и направените отчисления при инвентаризация, през 2021 г. фондът на библиотеката на ИИСТИ, обработен в ЦБ на БАН и отразен в електронната база на академичната библиотечна мрежа, съставлява 65 134 библиотечни единици на обща стойност 520219,32 лв., като в това число влизат:

42 830 тома книги, на стойност 144 517,36 лв.;

21 963 тома периодични издания, на стойност 374 384,68 лв.;

341 бр. специални видове изд., на стойност 1319,62 лв.

Към самостоятелната сбирка „Покупки“ – книги, закупени със собствени средства и по различни програми на ИИСТИ, регистрирани само в библиотеката на ИИСТИ, през 2021 г. са постъпили 14 тома книги на обща стойност 394,99 лв.

Обособената „Дарителска сбирка“ (третата част от общия библиотечен фонд на Института) е със същите показатели като предишната година.

През този отчетен период библиотечните документи, дарени на библиотеката от учени в Института, от издатели или партньори в страната и от чужбина, са предавани за обработка в ЦБ на БАН по съгласуван график.

Започна работата по обработката в ЦБ на книги от дарената през 2020 г. лична библиотека на доцент Елка Дроснева – това са 60 тома от тазгодишните постъпления на книги в библиотеката (на всеки документ е отбелязано името на дарителя). Съгласуван с колегите е график за продължаване на този процес за през 2022 година. Обработват се само документи, които са нови заглавия за библиотеката на ИИСТИ и съответстват на изследователския профил на Института.

Количеството и стойността на общия библиотечен фонд са отразени в приложената „Справка за книгите в библиотеката на ИИСТИ към 2021г.“

3. Ретроконверсия на книги

През 2021 г. 7,53 % от библиотечния фонд са въведени ретроспективно в академичния електронен каталог. Това са 1956 тома книги (1288 библио-графски записа на нови за базата заглавия и 824 тома са включени към вече съществуващи записи) и 2906 тома са периодични издания (от които 23 библиографски записа на нови заглавия).

4. Инвентаризация.

В края на отчетния период е извършена частична проверка на основния библиотечен фонд съгласно Заповед № 55/03.11.2021 г. на директора на ИИСТИ проф. д-р Д. Вачков. Проверени са 3303 тома библиотечни единици са 5,12 % от основния библиотечен фонд, наличен до началото на 2021 г. Отчислени от фонда са установените като липсващи 44 тома периодични издания на стойност (след ревалоризация) 2,339 лв. Резултатите от проверката са отразени в Протокол №1/2021.

5. Подреждане на библиотеката и актуализиране на справочния ѝ апарат.

За втора година с помощта на дарени от чл.- кор. проф. Румяна Радкова средства, по нейно изрично дарителско желание, се организира подвързването на най-пострадалите физически книги.

Успоредно с проверката на фонда и ретроконверсията, с цел освобождаване на място в основното книгохранилище за новите постъпления, отделни заглавия периодични издания

са изнесени за съхранение в хранилището на 9-ти етаж, а актуалното им местоположение е отразено в горния десен ъгъл на регистрационните им картони.

Също с цел освобождаване на място в хранилищата за нови постъпления, през 2021 г. започна преглед и вторичен подбор на част от фонда. Отделят се заглавия (книги и периодични издания) - многоекземплярни, физически увредени, без научна стойност или несвързани с предмета на изследователска дейност на Института, които да се предложат за отчисление.

В библиотеката се поддържа в традиционен вид топографски каталог за новите постъпления, обработени от Централна библиотека и азбучен и топографски каталог на постъпленията към фонд „Покупки“. Всички те се попълват своевременно.

За удобство на читателите при самостоятелна работа с електронния каталог, заемната разполага с 1 работно място, оборудвано с компютър с достъп до интернет.

Ролята на **Научния архив към ИИСТИ** е на специализирано, помощно и научно-информационно звено към Института. Той оказва методическа помощ на ръководството и секциите в Института, свързана с правилното съхранение и използване на архивните документи.

Въз основа на натрупаното документално наследство в архива се създават описи, указатели и справочници за използването на архивните документи с различни цели.

Приоритетните цели на Научния архив през 2021 г. бяха в следните посоки:

1. Обслужване на читатели;
2. Оказване на съдействие на студенти, които провеждат практиката си в Научния архив;
3. Продължаване и завършване на дейността по описване на архивните документи и създаването на описи с цел, по – лесното им качване в сайта на Института;
4. Актуализиране на справочния апарат на Научния архив;

1. Обслужване на читатели

През последните години се наблюдава все нарастващ научен и обществен интерес към значимите исторически събития от българската история и желание за изследване на документалната база на Научния архив към ИИСТИ.

През отчетния период са обслужени 100 читатели, с писмени (30) и текущи на място (70) справки. Предоставени са за ползване в читалнята повече от 100 дела, включващи около 1000 архивни единици и снимки от колекция I – Спомени; колекция IV – Англия; колекция VI – ФРГ (Федерална република Германия), колекция XII – Франция, колекция III – Австрия, както и от архивните сбирки „Възраждане“ и „Портрети и изображения“.

2. Оказване на съдействие на студенти, които осъществяват практиката си в Архива.

През 2021 г. тази дейност се поднови. Изследвани бяха около 800 архивни единици от колекция XVIII – САЩ, както и от архивна сбирка „Портрети и изображения“.

3. Продължаване и завършване на дейността по описване на архивните документи и създаването на описи с цел по-лесното им качване в сайта на Института.

Документалното наследство в архива е комплектувано в архивни колекции и архивни сбирки. През отчетния период продължи и завърши работата по описване на документите от архивните колекции и сбирки, съхранявани в архива, и създаването на описи, които се качат на сайта на Института. Целта на това начинание беше запознаване на обществото с документалната база на архива, както и по-лесното му използване.

До този момент на сайта на ИИстИ са публикувани данните за 18 колекции.

4. Актуализиране на справочния апарат на Научния архив

За по-лесното ориентиране за наличните документи в Архива и тяхното по-лесно използване през отчетния период усилията бяха насочени и към преглеждане и актуализиране на справочния апарат на архива.

9. ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАУЧНИЯ СЪВЕТ НА ЗВЕНТО

ПРЕДСЕДАТЕЛ: проф. д. и. н. Илия Илиев (основна работа); ЗАМЕСТИК-ПРЕДСЕДАТЕЛ: проф. д-р Илияна Марчева-Атанасова (основна работа); СЕКРЕТАР: доц. д-р Стефка Първева (основна работа).

ЧЛЕНОВЕ: проф. д. и. н. Иван Билярски (основна работа); проф. д. и. н. Манчо Веков (основна работа); проф. д. и. н. Валери Стоянов; проф. д. и. н. Илия Тодев; проф. д-р Йорданка Гешева; проф. д-р Даниел Вачков (основна работа); проф. д-р Росица Стоянова (основна работа); доц. д.и.н. Теодоричка Готовска-Хенце (основна работа); доц. д-р Пламен Божинов (основна работа); доц. д-р Петя Димитрова (основна работа); доц. д-р Владимир Златарски (основна работа); доц. д-р Елена Костова (основна работа); доц. д-р Благовест Нягулов (основна работа); доц. д-р Олга Тодорова (основна работа); доц. д-р Надя Филипова (основна работа); доц. д-р Румяна Чукова (основна работа); ас. д-р Катина Йонева (основна работа) (представител на младите учени).

Избран с решение на Общото събрание на учените на ИИстИ, Протокол № 3, 16 юни 2020 г.

10. КОПИЕ ОТ ПРАВИЛНИКА ЗА РАБОТА В ЗВЕНТО

Правилник за дейността, устройството и управлението на Института за исторически изследвания-БАН, приет от Общото събрание на учените на 30 октомври 2012 г. с протокол № 6 на основание чл. 36, т. 1 от Устава на БАН. Редактиран на 18 януари 2022 г.: http://ihist.bas.bg/wp-content/uploads/2022/01/20220118_Pravilnik_IistI.pdf.

11. СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ОТЧЕТА И ПРИЛОЖЕНИЯТА КЪМ НЕГО СЪКРАЩЕНИЯ

ИИстИ – Институт за исторически изследвания

МОН – Министерство на образованието и науката

НАОА – Национална агенция за оценяване и акредитация
ННП КИННПОР – Национална научна програма „Културноисторическо наследство,
национална памет и обществено развитие“
УниБИТ – Университет по библиотекознание и информационни технологии

Изготвил: доц. д-р Надя Филипова,
научен секретар на ИстИ-БАН